

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
UNIVERSITATEA DIN PITEȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE, LITERE, ISTORIE ȘI ARTE
ȘCOALA DOCTORALĂ *FILOLOGIE***

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

***MIRAJUL LIBERTĂȚII
ÎN
ROMANELE LUI NICOLAE BREBAN***

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

PROF. UNIV. DR. MIRCEA BÂRSILĂ

STUDENT-DOCTORAND:

CERGAN CRISTINA

Pitești

2020

CUPRINS

INTRODUCERE	
CAPITOLUL I.....	
Avatarurile literaturii române în perioada comunistă	
CAPITOLUL AL II-LEA	
Coordonate ale creației lui Nicolae Breban.....	
II.1. Nicolae Breban - prozator.....	
II.2. Dostoievskianismul romanelor lui Nicolae Breban	
II. 3. Relația autor - narator – personaj în romanele lui Nicolae Breban	
CAPITOLUL AL III-LEA.....	
Sens și substanță în universul romanesc brebanian.....	
III.1. Mirajul libertății	
III.2. Mitul lui Don Juan în romanele lui Nicolae Breban.....	
III.3. Lumea kitsch a personajelor brebaniene.....	
III. 4. Ce este libertatea?	
CAPITOLUL AL IV-LEA.....	
Concluzii.....	
BIBLIOGRAFIE	
A. Bibliografia de autor	
B. Bibliografie beletristică de alți autori	
C. Bibliografie teoretică	
D. Bibliografie critică	
E. Interviu, convorbiri.....	
F. Dicționare.....	
G. Sitografie	

Mirajul libertății în romanele lui Nicolae Breban este titlul lucrării ce urmărește să surprindă modul în care poate fi receptată creația scriitorilor postbelici, contextul social-istoric și politic al apariției romanelor acestor, traiectoria dezvoltării literaturii române în perioada de după Cel de Al Doilea Război Mondial, o perioadă grea, lungă, în care libertatea de exprimare a fost estompată. Imediat după război, regimul comunist, instalat abuziv, a început să dicteze ce anume trebuie spus, gândit sau simțit. Într-o astfel de lume, scriitorului nu-i rămânea altceva de făcut, în intenția de a-și face cunoscute modul de gândire, modul de raportare la lume și viață, decât să pactizeze cu regimul sau să dea impresia pactizării cu acesta.

Începând cu anul 1948, scriitorii români devin prizonieri, atât în sens figurat, cât și într-un nedorit sens propriu, ai unui sistem politic bine închis, imposibil de penetrat, păzit cu toate mijloacele aflate la îndemână sau construite forțat, cu scopul propagării unei ideologii unice, susținută de un partid unic, Partidul Comunist.

Într-un astfel de context, literatura e forțată și ea să devină un mijloc de propagandă și, astfel, autorii acestui tip de literatură, sunt lesne de publicat, dar a putut deveni și modalitatea complicată, provocatoare, subversivă, a unor autori ce aveau ca țel libertatea (de exprimare). Doar că despre libertate nu se putea vorbi cu voce tare, astfel că unii au ales să oblige slovele să se așeze în așa fel încât cuvintele născute să vorbească în orice condiții. Libertatea iluzorie putea deveni realitate în pana celui care știa cum să-și aleagă cuvintele, iar cuvintele puteau fi un bici ascuns sub mantia propagandistică – „biciul răbdat” întors în cuvinte. Așadar, literatura putea oferi artistului ce îmbrățișa o asemenea artă, posibilitatea de a fi liber. Artiștii dezvoltă în perioada postbelică diferite atitudini, iar aceste atitudini dezvoltă, la rândul lor, mai multe tipuri de literaturi: oportunistă, evazionistă, subversivă, disidentă și a exilului.

În pofida numeroaselor dificultăți, perioada postbelică, până la 1989, nu a constituit un vid din punct de vedere literar. Au existat scriitori care, dincolo de strictetea dictată de partid prin Cenzură și Securitate, au reușit să scrie remarcabil, să scrie liber, într-o societate ce încerca anularea libertății individului, iar această temă, devenea, chiar dacă subversiv, o obsesie.

Libertatea va fi întotdeauna o temă de actualitate, fie că e vorba de domeniul științelor speculative sau exacte, fie că e vorba de domeniul artei. Sub aspect literar, libertatea în perioada comunistă era ilustrată ca un miraj, o utopie, în a cărei realizare era implicat cuvântul dăător de putere. Voința de putere naște dorința de libertate. Dorința de libertate dă naștere unei literaturi.

În contextul literaturii postbelice, de departe, unul dintre cele mai proeminente personalități creatoare este cea a lui Nicolae Breban, un scriitor pe cât de valoros, pe atât de controversat, pe cât de apreciat, pe atât de blamat. Este însă un scriitor prolific, care a reușit să imprime forță cuvântului său, astfel încât operele sale să nu fie niște înșiruri de cuvinte goale. Creația romanescă publicată până în 1989 îl vădește ca pe un creator de personaje, de psihologii abisale, complicate, în care autorul însuși se regăsește. A fost considerat rapid, doar la câțiva ani după debutul ca romancier, unul dintre cei mai importanți scriitori de după cel de Al Doilea Război Mondial, prin romanele sale: *Francisca*, *În absența stăpânilor*, *Animale bolnave*, *Bunavestire*, *Îngerul de gips*, *Don Juan*, *Drumul la zid*, *Pândă și seducție*.

Ca personalitate publică, existența lui Nicolae Breban a fost una sinuoasă, biografia sa împletindu-se inevitabil cu opera. Personajele create de autor sunt avatarurile personalității scriitorului, dedublări ale acestuia, capabile de problematizare, de emiteri de judecăți de valoare sau teorii conceptuale. Astfel de caractere puternice am căutat să le aducem în atenția cititorilor, aceasta nu doar pentru a promova în rândul lor literatura contemporană de valoare, ci și pentru a redeschide gustul lecturii într-o eră digitalizată și pentru a redescoperi o perioadă a cărei comprehensiune creează premisele înțelegerii tranziției de după 1989 și a perioadei ce a urmat acesteia. Interesat de problematica spinoasă a conflictelor umane, prozatorul a impus și o tipologie mai complexă, care să depășească maniheismul tradițional, reușind să creeze personaje noi, cu trăsături deosebite care vor deveni emblematice pentru scriitura sa (de ex. noul tip de Don Juan, personajele *fracturate*, precum Grobei sau doctorul Minda etc)

Prin romanele sale, Nicolae Breban oferă o perspectivă personală asupra societății postbelice, în care erupe tipul micului funcționar, al muncitorului, al deșezădăcinatului mutat la oraș, demonstrând că libertatea poate fi o utopie, dar o utopie tangibilă. Datorită unei astfel de credințe, Nicolae Breban a fost marginalizat până în 1989 (desigur, la aceasta au contribuit mai mulți factori: originea „nesănătoasă”, preferința pentru lectura operelor lui Nietzsche sau Schopenhauer din timpul studiilor, pe care nu reușește să le finalizeze, demisia din funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor, dar și din calitatea de Membru supleant al C.C. al P.C.R. în semn de protest față de Tezele din iulie, față de începutul dictaturii personale a lui Nicolae Ceaușescu etc.), a fost supravegheat, oprit să mai călătorească în străinătate. Aceste condiții îi suprimă orice posibilitate de a se afirma altfel, decât prin scris, căruia i se dedică total. Opera brebaniană dezvoltă afinități cu opera dostoevskiană, or aplecarea asupra operei prozatorului

român nu face altceva decât să determine apariția interesului lectorilor și pentru opera prozatorului rus, dar și pentru opera celorlalte personalități care au influențat scriitura lui Nicolae Breban, precum Friedrich Nietzsche.

Cercetarea de față se înscrie pe linia evaluării pozitive a criticii, aducând argumente care să consolideze statutul operei și al personalității lui Nicolae Breban în literatura română și să confirme și din această perspectivă valoarea cu totul excepțională a contribuției pe care a avut-o prozatorul postbelic la dezvoltarea romanului românesc de analiză, oferind, totodată, o posibilă cheie a înțelegerii operei brebaniene cititorilor.

Cum în perioada contemporană există o pronunțată tendință de ieșire din sfera europocentristă spre sincronizarea cu valorile globale, romanul românesc suportă anumite schimbări în ceea ce privește evoluția, specifice întregului proces literar, iar opera lui Nicolae Breban surprinde foarte bine aceste schimbări.

Studierea unei creații de amploarea și importanța pentru literatura română cum e creația lui Nicolae Breban presupune, în primul rând individualizarea coordonatelor ei de bază: raportarea operei la epoca în care a apărut și raportarea autorului la aceeași epocă, receptarea de către critica literară a momentului, receptarea ulterioară Revoluției din Decembrie, identificarea ponderii influențelor dostoievskiene, nietzscheene sau schopenhaueriene, depistarea elementelor de originalitate și stil, contribuția pe care și-a adus-o scriitorul la înscrierea în universalitate a literaturii române prin romanele create.

Printre **obiectivele** cele mai importante urmărite în lucrare au fost:

- identificarea **contextului literar al perioadei postbelice** și stabilirea categoriei în care se situează opera brebaniană în acest context: literatura oportunistă, evazionistă, subversivă sau disidentă;
- evidențierea mijloacelor subversivității la care a recurs autorul, mai ales în ceea ce privește **abordarea ideii de libertate a individului;**
- **reliefarea particularităților imaginarului artistic brebanian** prin reflectarea realității social-istorice și prin preferința pentru abisul în analiza psihologică, surprinse în fiecare dintre romanele supuse discuției;
- **stabilirea influențelor literare și filosofice** recunoscute și prezente în romanele lui Nicolae Breban, afinitatea față de creațiile lui Dostoievski și Nietzsche;

- **desprinderea specificului relației autor- narator – personaj** în romanele lui Nicolae Breban;
- **definirea concepției despre libertate în viziunea prozatorului postbelic**, exprimată prin intermediul personajelor la un nivel discursiv și dovedirea faptului că dorința de libertate este o consecință a voinței de putere, care nu poate fi câștigată prin acceptarea suferinței de bunăvoie;
- demonstrarea nevoii de mit prin **prezentarea mitului lui Don Juan**, cu ramificații înspre *cavalerul tristei figuri*, Don Quijote;
- prezentarea particularităților lumii în care este posibilă existența personajelor lui Breban, de la **lumea – kitsch, la omul – kitsch**, evidențierea disponibilităților artistice ale autorului pentru o astfel de construcție a ficțiunii;
- **receptarea operei lui Nicolae Breban** de către critica literară ante- și post- momentul revoluționar decembrist.

Lucrarea este structurată în trei mari capitole, precedate de *Introducere*, *Concluziile*, la care se adaugă *Bibliografia*.

În cadrul primului capitol, intitulat *Avatarurile literaturii române în perioada comunistă*, am inițiat o incursiune în literaturile postbelice și o prezentare a condiției scriitorului în această perioadă, pentru a putea încadra opera lui Nicolae Breban într-un anumit tip de literatură, dar și pentru a înțelege contextul spațio-temporal și uman al desfășurării acțiunii din romanele avute în vedere.

Pentru a putea înțelege ceea ce era caracteristic literaturii de după 1948 și modul în care se prezintă evoluția ei, trebuie să se ia în considerare influența permanentă a factorului politic exercitat în fiecare din cele trei mari etape pe care le-a cunoscut comunismul românesc: primii zece ani de comunism terorist, etapa a doua – perioada cuprinsă între anii 1964-1971 – și a treia etapă, recunoscută ca perioada reîndoctrinării ideologice și a izolaționismului ceaușist. Sintetizând, vom spune că după Cel de Al Doilea Război Mondial, urmărind cu atenție operele publicate în această perioadă până la momentul Revoluției din Decembrie, s-a observat coexistența mai multor tipuri de literaturi, pe care Ion Simuț le-a grupat în patru categorii, deși nici sub aspect tipologic, nici sub aspect genealogic sau sociologic, potrivit propriilor rațiuni, literatura privită în general, și literatura română, în mod special, nu este una singură. Astfel, pot fi identificate literaturile: oportunistă, evazionistă, subversivă și disidentă, Nicolae Breban

înscriindu-se cu opera sa, în cadrul literaturii subversive, chiar dacă atitudinal, autorul este un disident. Literatura subversivă reprezintă o deviație de la linia oficială, deviație mascată în metafore și parabole, un fel de protest abia schițat, o opoziție pe jumătate sau pe sfert, atât cât permitea cenzura, cea care, alături de securitate, își dădea acordul pentru publicarea unor texte. Totuși, chiar și această abia sesizabilă deschidere spre un tărâm interzis însemna enorm pentru imaginația cititorului și pentru speranța lui de libertate. În ceea ce privește atitudinea disidentă de care vorbeam, să nu uităm că Nicolae Breban, redactor șef la „România literară”, membru supleant în CC al PCR, premiat la Paris în iulie 1971 la Festivalul de la Cannes cu filmul *Printre colinele verzi*, realizat după romanul său *Animale bolnave*, nu se mai întoarce în țară, își dă demisia de la conducerea celei mai importante reviste a Uniunii Scriitorilor și acordă un interviu în „Le Monde” în care critică *Tezele* ceaușiste.

În același prim capitol, un loc aparte îl are literatura deceniului al șaptelea, evidențiind rolul pe care l-au avut Nichita Stănescu, Nicolae Breban sau Marin Sorescu în trasarea noilor coordonate ale dezvoltării literaturii române.

În ceea ce privește proza, se poate spune, la o privire retrospectivă, că perioada postbelică se compune din etape, delimitate convențional ca decenii în care romanul, specie reprezentată de-a dreptul strălucit în perioada anterioară, caută căi de supraviețuire, de acomodare, de conciliere a unui program creator, estetic, cu presiunea ideologică, extrem de puternică. De la o etapă la alta, romanul românesc își schimbă modelele, problematica și, implicit, construcția-narativă. Dincolo de miza și ambiția de singularitate a fiecărui autor, formula romanescă este produsul unei negocieri complicate, directe sau indirecte, cu puterea politică, pe de o parte, și cu așteptările publicului, pe de altă parte. Romanul, constant agresat de presiunile ideologiei comuniste, avea de ales între a fi o simplă ilustrare a unor teze sau a transforma constrângerile în evenimentele unei conștiințe și în dramă individuală. Temele mari – libertatea de gândire a individului și confruntarea cu puterea totalitară – nu puteau fi tratate direct, ci prin formule subversive, greu de perceput de cenzura vremii.

Mai departe, depășind expunerea perspectivei ample asupra literaturii generației șaizeciste și înaintând în cercetare, obiectul studiului celui de-al doilea capitol, numit *Coordonate ale creației lui Nicolae Breban*, l-a constituit creația brebaniană, luată în ansamblu, prin referire la romanele publicate de către scriitor înainte de anul 1989. În cele trei subcapitole, s-a intenționat realizarea unei imagini de ansamblu a acestor romane, surprinzând modul de

raportare a autorului la lumea în care trăiește, la propria existență, extinsă asupra personajelor create, pentru a stabili un profil al prozatorului și a-l încadra într-un anumit curent sau direcție literară (II.1. Nicolae Breban - prozator). Prozatorul postbelic s-a remarcat ca romancier, eseist, poet, dramaturg, publicist, catalogat fiind ca unul dintre cei mai importanți romancieri români. Privind opera brebaniană în ansamblu, s-a observat că în romanul *Francisca*, se profilează tematica întregii sale creații, aducând în prim-plan confruntarea dintre caracterele puternice, dominatoare și raporturile acestora cu naturile slabe. Analiza cunoaște noi perspective în opera *În absența stăpânilor*, care în cele trei părți, *Bătrâni*, *Femei*, *Copii*, ilustrează fața jalnică a umanității, lipsite de prezența puternică a bărbaților, dezvăluind un real misoginism al autorului, care asociază masculinitatea forței dominatoare. Optica analistului e una demitizantă și pare a fi instrumentul unei situații mizantropice. Fiind, în majoritate, aparținători fostei lumi, sfărâmate de orânduirea socialistă, bătrânii și-au pierdut odată cu proprietățile și umanitatea, femeile se raportează straniu la viața de familie, iar copiii sunt văzuți ca niște oglinzi „carnivore”, devorante, ființe mânite de curiozități mistuitoare, dornice să posedă orice modalitate de cunoaștere. *Animale bolnave* este un roman care ignoră tipicul, refuzând să-l reliefeze, dar analizează particularul extrem, singularul, insolitul, ba mai mult, pune sub semnul întrebării posibilitatea unei precise clasificării morale. Construind permanent psihologii distincte, romanul este unul de excepție, „bolnavii” lui Nicolae Breban fiind niște indivizi care se construiesc distrugându-se. De aici structura paradoxală a romanului, care este, în egală măsură, roman detectiv și roman psihologic, o carte de acțiune și o carte în care acțiunea e întreruptă de ample intercalări menite să surprindă viața interioară a unor personaje, demonstrând clar că prozatorul postbelic nu este absolut deloc interesat de tipic, ci de excepțional. Tipologia seducătorului este ilustrată în mod plener în romanul *Don Juan*, care înfățișează, pe de o parte, nevoia de mit, pe de altă parte, modalități multiple de reinterpretare a mitului cuceritorului, dezvăluind experiențe ale coborârii *ad inferos*, ale traversării tenebrelor. Autorul experimentează teritoriul sexualității, revelând fascinația vulgarității, cum de altfel se întâmplă și în romanul *Îngerul de gips*.

O bizară alunecare în infernul spiritualității lumii de azi apare *Bunavestire*, un roman cu o problematică amplă, în care este supusă discuției nevoia de mit, dar și meditația asupra puterii. „Poemul în proză” *Drumul la zid* urmărește un proces de traversare a tuturor mizeriilor psihice și bio-fiziologice, încheindu-se cu perspectiva posibilității de distrugere a zidului ce ne ține

captivi în ignominia ignoranței și perspectiva posibilității dobândirii libertății, prin conștientizarea puterii pe care o posedă personajele, într-o măsură mai mare sau mai mică. Ultimul roman scris înainte de 1989, dar publicat abia în momentul în care libertatea se contura nu doar ca utopie, ci ca realitate, este *Pândă și seducție*, operă străbătută de o undă lirică, dar și de un profund eseism, care integrează în povestire, mai direct decât toate celelalte creații ale lui Nicolae Breban, dezbaterea. Problemele dezvoltate sunt problemele contemporaneității: puterea, proprietatea și posesiunea.

Ideea care se desprinde parcurgând acest prim subcapitol este aceea că Nicolae Breban este, fără îndoială, unul dintre marii prozatori ai literaturii române, ai literaturii europene. Criticat de contemporanii săi, dar și critic la adresa lor, scriitorul este conștient de valoarea sa și capabil să-și asume scrisul. Tăios, acid sau, pur și simplu, extrem de sincer, omul nu face concesii, nu se ascunde în spatele prozatorului. Cărțile sale, inegale valoric, au suscitât contestări sau supraevaluări oarecum exagerate, totuși, nici chiar detractorii cei mai virulenți nu-i pot contesta statutul de mare scriitor. Atitudinea narativă este dată de o privire mereu iscoditoare, dublată de o minte care ridică, fără încetare, întrebări. Apar întrebări peste întrebări și nimic nu este alb sau negru, bun sau rău, moral sau imoral. Textele lui Nicolae Breban sunt solicitante, atât în ceea ce privește procesul lecturii, cât și în ceea ce privește receptarea. Nimic nu este comod pentru lector: începând cu sentimentul incert al credibilității, trecând prin nuanțele ironice când ale naratorului, când ale personajelor, ajungând la pluralismul vocal.

Opera lui Breban sugerează, în mai mare măsură decât a oricărui alt scriitor român, că valorile autentice nu sunt un set de inerții stabilite prin tradiție, că ele trebuie cucerite și asumate mereu pe cont propriu. Proza brebaniană e o proză lipsită de măsură, în toate sensurile, având ca fundament o originalitate barocă. Promovează idei foarte pretențioase, cu sorgintea într-o cultură asimilată profund, creând impresia unui prozator, care trebuie redescoperit. Originalitatea romanelor lui Breban provine dintr-un transfer de informație și de limbaj între naratori și personaje. Naratorul se identifică permanent cu autorul, cu Breban însuși, ale cărui maniere, gestică și mod de exprimare le împrumută, dar, de la un anumit moment, instanțele comunicării narative se identifică, oricât de mărunț sau de trivial ar fi personajul, acesta fiind rapid asimilat naratorului. Caracterul modern al romanului brebanian rezidă în mare parte în tehnica narativă pe care o utilizează, tehnica extradiegetică, bazată pe o perspectivă obiectivă, cu focalizare zero, dar și în renunțarea la principiul ubicuității și continuitatea expunerii.

În următorul subcapitol (*II.2. Dostoievskianismul romanelor lui Nicolae Breban*) am vizat decelarea modului și a nivelului la care s-a produs influența operei dostoievskiene asupra universului prozei brebaniene, arătând în același timp că nu toți comentatorii operei lui Nicolae Breban au susținut ideea unei astfel de influențe din partea scriitorului rus în romanele scriitorului ardelean. Aplecarea către psihologia abisală ar fi trăsătura care îl apropie cel mai mult de prozatorul rus, deși, dacă personajele dostoievskiene trăiesc intens, la cote maxime propriile drame sau bucurii, personajului brebanian îi lipsește pasionalitatea, „viciată de o conștiință livrescă, de altfel modernă, a artefactului, abisalitatea cunoaște, în proza lui Nicolae Breban, răceala observației. Dostoievskianismul, în cazul scrierilor lui Breban, poate fi identificat la nivelul unor elemente de atmosferă, la nivelul trăsăturilor unor personaje și, în special, al atracției sale către ceea ce se numește psihologia abisală. Se profilează astfel un nou cuplu specific romanelor brebaniene cu trimiteri înspre operele dostoievskiene (pe lângă *cel tare-slab, călău-victimă, stăpân - slugă*) acela *maestru-discipol*. Acest tip de cuplu e identificabil atât în *Animale bolnave* (Krinitzki - Miloia), în *Bunavestire* (Farca - Grobei), dar și în *Don Juan* (Rogulski - Rusu). Refuzând funcția propagandistică, Krinitzki nu servește nicio instituție religioasă ci, ca în creștinismul primitiv, Ideea. În realitate însă el practică ideologia creștină ca pe o formă de autoterapie pentru un psihic devastat. Miloia pare a juca rolul ucenicului preferat, cel mai fervent, cel mai fidel. Maestrul este cel menit să formuleze ideile, iar discipolul trebuie să le preia și să le propage. Dimensiunea propagandistică refuzată de Krinitzki are o valoare deosebită, prioritară în perspectiva lui Miloia. Deoarece Krinitzki păstrează învățătura pentru sine, fiind incapabil să se deschidă spre mulțime, să pedepsească pe cei care batjocoresc ideile sfinte, să-i convertească, să ia atitudine, Miloia îl ucide considerându-l trădător al Ideii. Aici se poate simți așadar prezența tenebroasă a climatului dostoievskian, în roman nefiind vorba despre o crimă religioasă, ci mai mult despre una ideologică.

Autorul mărturisește că l-a tentat tipul acesta de violență izvorât din chiar propovăduirea non-violenței. Ideile lui Krinitzki despre izolare și neimplicare, atitudinea lui pacifistă vor stârni în Miloia straturile cele mai abjecte ale sufletului său, împingându-l la crimă. Crima e comisă de Miloia pentru a păstra intactă puritatea Ideii, pentru a nu se compromite ideologia. Asemenea lui Dostoievski, Breban aruncă o lumină neașteptată asupra tenebrelor sufletului omenesc, șocând cu revelația că instinctele criminale se pot ascunde oricând și în orice suflet omenesc. La nivel ideatic, crima e expresia voinței de putere, care ia forma bestialității pure. Voința

nesătulă de putere îi transformă pe oameni în „animale bolnave”, fiindcă, împingându-i la autodepășire, dându-le o reală superioritate, tot ea îi poate coborî pe treapta cea mai josnică. Personajele au ceva monstruos, diform și terifiant în ființa lor, toți par complici la crime.

Sunt urmărite aceste aspecte în principal în romanele *Animale bolnave* și *Îngerul de gips*, evident, cu referiri și la celelalte scrieri. Am încercat crearea și discutarea unor corespondențe între personajele brebaniene și cele ale înaintașului său rus.

Al treilea subcapitol (*II.3. Relația autor – narator – personaj în romanele lui Nicolae Breban*) vizează determinarea specificului relației dintre autor- narator – personaj în romanele lui Nicolae Breban, acesta fiind un aspect care a atras atenția criticii literare încă de la început, constituind unul dintre elementele specifice scriiturii brebaniene.

Romanul lui Nicolae Breban e o confesiune obiectivă, ca și poezia modernă, deci relevarea unei sensibilități și a unei conștiințe, aparenta criză de real este, în fond, autentificarea supremă a lirismului, care singur poate, cu adevărat sesiza și stăpâni realul prin sesizarea nemijlocită a obiectelor ce-l constituie, ca obiecte, în mod autoscopic și nu introspect. Principala noutate a romanului brebanian o constituie, corespunzătoare în totalitate regulilor artistice ale genului, pe de o parte, înmulțirea și pe de altă parte, diversificarea conștiințelor prin intermediul cărora lumea poate fi asimilată și apreciată. În romanele sale, Nicolae Breban utilizează o mulțime de modalități de raportare a naratorului, personajelor și autorului la contextul epic, atât cele de tip tradițional cât și cele de tip modern.

Capitolul al treilea, ce are ca titlu *Sens și substanță în universal românesc brebanian*, împărțit, de asemenea în subcapitole, țintește să surprindă esența imaginarului artistic al scriitorului și tratează problematica libertății, văzută prin prisma unei relații de tipul cauză-efect cu voința de putere, a raportului de forțe, din perspectiva influenței evidente a filosofiei lui Friederich Nietzsche asupra literaturii lui Nicolae Breban (*III.1. Mirajul libertății*). Problema libertății i-a preocupat de-a lungul timpului pe filosofi, teologi, literați etc. Din prima categorie, cei care s-au aplecat cel mai mult și cu o mai mare profunzime asupra problematicii libertății umane au fost existențialistii. Aceștia afirmă că totul depinde de oameni, ce trebuie să facă, cum vor să trăiască, să aleagă, să descopere cine sunt cu adevărat, care le sunt talentele și abilitățile autentice, acele lucruri care le plac și apoi să se dedice acestora. Existențialismul îl așază pe om față în față cu propria sa existență, îl invită la o izolare subiectivă în fața oglinzii ființei sale;

omul este condamnat la reflecție, dar și la singurătate. Ecourile literare dezvoltă prezența unor personaje înclinate spre meditație și analiză, însetate de absolut și, implicit, de libertate.

Capitolul analizează aspecte ale conceptului de libertate, tipurile de libertate ale căror reflexe se regăsesc în romanele brebaniene, pornind de la ideea că libertatea, în comunism, nu a mai constituit doar un drept fundamental al omului, ea a devenit o nevoie a omului conștient că este îngrădit de orânduire. Astfel era inevitabil pentru subversivul Nicolae Breban să ignore tocmai problematica libertății individului, însă abordarea s-a realizat după delimitarea viziunii despre libertate în sistemele filosofice, în principal, ale lui Sartre, Camus, Nietzsche sau Dostoievski. În ceea ce privește filosofia dostoievskiană, am urmărit problema suferinței, așa cum a identificat-o Berdiaev în opera scriitorului rus. Breban este interesat de omul pornit pe calea libertății, destinul său în libertate și libertățile din om. Toate romanele sale sunt tragedii, experimente ale libertății umane. Omul începe să-și manifeste rebel libertatea, gata de orice suferință, de nebunie, numai să se simtă liber. În același timp, caută libertatea ultimă, capitală. Fixându-și un astfel de model în Dostoievski, Breban caută aceeași libertate capitală. Personajele lui sunt antrenate în luptă cu sinele, o luptă ce implică suferință, de care nu se despovărează ușor, asemenea personajelor tragice, create de înaintașul său rus, catalogat din perspectiva unor critici ai operei sale, drept un constructor „crud”, pentru că nu a vrut să despovăreze omul de libertate, nu a vrut să îl absolve de chinuri cu prețul pierderii libertății.

Nevoia de mit, resimțită și în lumea în care trăim, a fost adusă în discuție prin referire la ipostaza seducătorului, tipologie specifică romanelor brebaniene, ce aduce în actualitate mitul lui Don Juan (*III.2. Mitul lui Don Juan în romanele lui Nicolae Breban*), însă este necesar să vedem că literatura e capabilă, în egală măsură, să împrumute, să asimileze, să transforme, dar și să creeze mituri. În posesia literaturii, mitul se află ca fundament al marilor teme ale literaturii, care dezvoltă cu mijloace proprii meditații asupra experiențelor umane. Figura lui Don Juan a rămas întipărită în conștiința colectivă ca fiind seducătorul ce uimește fără încetare prin vitalitatea lui debordantă care depășește orice limite omenești. Departate de a fi o individualitate efemeră, cu o evoluție oarecare, Seducătorul din Sevilla reprezintă un simbol. La Nicolae Breban, ipostazele lui Don Juan se regăsesc în construcția unor personaje ca Penescu, Grobei, Mișu Cârstea, Sergiu Vasiliu, Rogulski, doctorul Minda sau K. Tipul acesta de personaj capătă câteva trăsături particulare, specifice lui Breban ce pot fi ușor de recunoscut în orice situație ca

aparținându-i, scriitorul propune deci un Don Juan-Pygmalion care nu poate poseda decât ceea ce a creat el însuși, așa cum va afirma deschis Rogulski în romanul *Don Juan*.

Ulterior, interesul analitic se îndreaptă către lumea – kitsch, o lume ce este populată de personajele romanelor prozatorului postbelic (*III. 3. Lumea – kitsch a personajelor brebaniene*), o lume în care, în ciuda surogatului promovat de spiritul mic-burghez, dorința de autentic se face simțită, o lume în care dorința de libertate este prezentă și nu poate fi stăvilită. Prozatorul dezvăluie caracterul de masă al fenomenului kitsch; în esență, kitschul reprezintă un produs de masă și pentru mase, este expresia cercetării, stabilirii și satisfacerii preferințelor și așteptărilor masei neinformate, devenit, cu adevărat, un sistem estetic de comunicare pentru mase largi. Breban lămurește câteva tipologii și caractere desfășurate în romane, care se mișcă într-o lume a provinciei, caractere care se metamorfozează într-o lume în care nu se schimbă decât indivizii – „alte măști aceeași gamă”. Apar intelectuali mai mult sau mai puțin eșuați, mici funcționari, muncitori etc, care pun în lumină câteva trăsături psihice particulare determinate de locul pe care îl ocupă în societate: obediența, bunătatea, generozitatea, modestia, sentimentul inferiorității, permanenta spaimă vagă, nedefinită în fața neprevăzutului, angoasa cu reacții ciudate, psihopatie la mediu etc. Prim-planul este populat de oameni slabi, nevolnici, vulnerabili, lipsiți de apărare, care, pentru a se feri de spectrul incertitudinilor și nesiguranței caută adăpostul unei puteri, se pun, prin tot felul de mijloace mai mult sau mai puțin oneste, prin muncă sânguincioasă ori lingușiri, atenții, servicii, felicitări, flatări sub protecția unor persoane puternice. La Breban, provincia rămâne matricea creatoare, definind – asaltată de „boli provinciale” – o tipologie. Ea, invadată de kitsch, ca ținut grotesc, bântuit de ridicole mituri culturale, îngăduie „mica curte”, comedia anonimității, o bădăranie „reconfortantă”, devoalând *foamea de stăpân*, ferocitatea, în contextul „feudalizării” și, în același timp, ca inegalabil descriptor al provinciei, prozatorul instituie *distanțarea* de „miile de grobei” ce mișună „în juru-i”, e drept, manevrând o strategie ambiguă, ca maestru al echivocului, fără a lua distanță și față de „ideile” creaturilor sale.

Nu întâmplător, demersul interpretativ se încheie cu analiza discursului personajului Rogulski, personajul romanului *Don Juan*, o intervenție ce se constituie ca un discurs persuasiv despre libertate, esența și fundamentul creației brebaniene (*III. 4. Ce este libertatea?*). Viziunea despre libertate a lui Nicolae Breban este ilustrată în declamația mai mult sau mai puțin emfatică a lui Rogulski. Libertatea este noțiunea cu cel mai sărac conținut, similară cuvântului

Dumnezeu, care dincolo de eforturile umanității, rămâne o noțiune aproape goală. Un asemenea punct de vedere poate surprinde pe cei se raportează la libertate ca la un scop, care totuși formează o majoritate, dar pentru individul solitar, independent, libertatea devine un reflex. Astfel este văzută libertatea – un reflex. Reflexul libertății este considerat cel mai profund, cel care ne diferențiază în fond de animale. Dacă omul își confirmă instinctele, el caută să se identifice cu ele, în vreme ce animalele sunt identice cu instinctele. Omul are instincte pe care le stăpânește, le învinge, animalele reprezintă o totalizare a instinctelor, o suma a instinctelor lor. În raport cu acestea, omul însuși este libertatea lui, pentru că nu există instincte fără libertate, dar nu există nici libertate fără instincte.

Intenția primordială a acestei lucrări a fost demonstrarea și susținerea originalității modelului narativ, precum și modernitatea unei receptări creatoare a acestuia, Nicolae Breban reușind să se impună pe cont propriu, izbutind sincronizarea cu valorile artistice europene, spre care tinde neîntrerupt. Prozatorul postbelic a constatat o astfel de necesitate de sincronizare a gustului estetic format pe plan local cu cel european înțelegând prin aceasta nu doar un fenomen permanent în cultura română, ci și dezideratul cel mai stringent. Deși influențat mai ales în construcția personajelor, prin preferința pentru abisal, de creația dostoevskiană, Breban ajunge să creeze prototipuri în manieră absolut originală, iar identificarea acestor elemente de originalitate au stat în atenția demersului nostru de cercetare. Îmbină armonios influențele sistemului filosofic dostoevskian cu cele ale sistemului filosofic nietzschean, trecându-le prin filtrul propriei personalități, propriului spirit creator, însușindu-și-le și transformându-le în autentic. Astfel personajele construite pe baza raporturilor de forță populează o lume în care trebuie să-și câștige libertatea, concept, pe care autorul, prin personajele sale, caută să-l scoată din limitele iluziei în care îl plasează contextul social, prefăcându-l în scop al individului. Această realitate a constituit punctul de plecare a demersului cercetării, lucrarea evidențiind importanța lumii create de Breban pentru literatura română și pentru europenizarea ei.

În totalitatea lor, romanele lui Breban sunt un elogiu adus voinței, puterii și inteligenței, personalității și experienței ca manifestare a lucidității, o competiție a valorilor individuale, a unui efort dramatic de singularizare și a unei crize a realului (supus uneori imaginației). Scriitorul urmărește ipostaza umilă, anonimă a puterii, decelând „urmele” în ceilalți. Eroii fascinează, fac prozeliti, dezvoltă o forță iradiantă. Dezinvoltura, spontaneitatea, imprevizibilitatea, ambiguitatea – toate slujesc respectării schemei: inversarea rolurilor. Martiri

ai unor cauze obscure, eroii lui Breban sfârșesc în impostură. Cu o remarcabilă știință a detaliului, imaginativ și concret, prozatorul repovestește lumea cu foarte multă atenție și cu grija uriașă cu ceea ce oferă lectorului în opera sa.

Voința de putere naște voința de libertate și un orice individ este suficient de puternic să aibă libertatea. Oamenii slabi vor tinde neconținut spre libertate, tocmai pentru că nu o posedă, cel puternic, capabil să se autodepășească se înscrie în categoria supraomului, o categorie restrânsă, la care se raportează omul comun, dar la care nu poate accede. Prinși în această rețea relațională, eroii săi evită capcana predestinării. Raportul de forțe nu se exercită unilateral, reducățiunile stârnesc revolta romancierului. Autorul se încapățânează să readucă în prim planul atenției semnele luptei, ale reacției. La Breban lupta e un semn al vitalității și, în plus, singura luptă care îl pasionează e lupta cu armele spiritului. Între cupluri se dă o luptă pentru ca fiecare să-și demonstreze puterea, superioritatea.

Libertatea, fie ea cea înțeleasă la nivel obișnuit, fizic, fie cea superioară, spirituală, conceptuală, a reprezentat pentru scriitorul postbelic, Nicolae Breban, o temă, o supratemă a operelor sale, personajele ce populează lumile ficționale plăsmuite de acesta tinzând neîncetat să-și descopere adevărul existențial profund și, de aici, adevărata libertate.

Cuvinte – cheie: abisal, autenticitate, cenzură, creație, cuplu, discipol, Don Juan, dostoievskianism, kitsch, libertate, maestru, posesie, postbelic, provincie, putere, subversiv, totalitarism.

BIBLIOGRAFIE

A. Bibliografia de autor

1. BREBAN, Nicolae, *Animale bolnave*, București: Editura Tineretului, 1969
2. BREBAN, Nicolae, *Bunavestire*, Iași: Editura Junimea, 1977
3. BREBAN, Nicolae, *Don Juan*, București: Editura Fundației Culturale Române, 1996
4. BREBAN, Nicolae, *În absența stăpânilor*, București: Editura Allfa, 1996
5. BREBAN, Nicolae, *Confesiuni violente*, București: Editura Du style, 1994
6. BREBAN, Nicolae, *Vinovați fără vină*, București: Editura Ideea Europeană, 2006
7. BREBAN, Nicolae, *Sensul vieții (Memorii III-IV)*, Iași: Editura Polirom, 2007
8. BREBAN, Nicolae, *Drumul la zid*, București: Editura Ideea Europeană, 2009
9. BREBAN, Nicolae, *Francisca*, București: Editura Erc Press, 2010
10. BREBAN, Nicolae, *Pândă și seducție*, București: Editura Ideea Europeană, 2014
11. BREBAN, Nicolae, *Îngerul de gips*, București: Editura Minerva, 1997

B. Bibliografie beletristică de alți autori

1. BĂNULESCU, Ștefan, *Cartea de la Metopolis*, București: Editura Albatros, 1996
2. BUZURA, Augustin, *Absenții*, București: Editura Allfa, 1999
3. BUZURA, Augustin, *Fețele tăcerii*, București: Editura Gramar, 1996
4. BUZURA, Augustin, *Orgolii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977
5. BUZURA, Augustin, *Vocile nopții*, București: Editura Minerva, 1993
6. BUZURA, Augustin, *Tentația risipirii*, București: Editura Fundației Culturale Române, 2003
7. CAMUS, Albert, *Fața și reversul. Nunta. Mitul lui Sisif. Omul revoltat. Vara*, trad. de Irina Mavrodin, Mihaela Simion și Modest Morariu, București: Editura RAO International Publishing Company, 1994
8. DOSTOIEVSKI, F:M., *Demonii*, trad. de Marin Preda și Nicolae Gane, București: Editura Cartea Românească, 1970

9. DOSTOIEVSKI, F.M., *Frații Karamazov*, trad. de Ovidiu Constantinescu și Isabella Dumbrovă, București: Editura Victoria, 1993
10. DOSTOIEVSKI, F.M., *Idiotul*, trad. de Nicolae Gane, București: Editura Adevărul Holding, 2009
11. DOSTOIEVSKI, F.M., *Crimă și pedeapsă*, trad. de Ion Covaci, București: Editura Corint, 2013
12. DURRENMATT, Friedrich, *Pană de automobil*, București: Editura Humanitas, 2004
13. IVASIUC, Alexandru, *Interval*, București: Editura pentru Literatură, 1968
14. IVASIUC, Alexandru, *Păsările*, București: Editura Cartea Românească, 1971
15. IVASIUC, Alexandru, *Racul*, București: Editura Albatros, 1976
16. IVASIUC, Alexandru, *Vestibul*, București: Editura Eminescu, 1971
17. MOLIERE, *Avarul, Tartuffe, Don Juan*, trad. de Preda Diana, Niste Roxana Consuela, Moisin Ana Maria, București: Editura Adevărul Holding, 2009
18. MOLINA, Tirso de, *Seducatorul din Sevilla și musafirul de piatră*, București: Editura Univers, 1973
19. ORWELL, George, *O mie nouă sute optzeci și patru*, Iași: Editura Polirom, 2012
20. POPESCU, D.R., *F.*, București: Editura Cartea Românească, 1986
21. POPESCU, D.R., *Vânătoarea regală*, București: Editura Eminescu, 1976
22. PREDA, Marin, *Moromeții*, București: Editura 100+1 Gramar, 1997
23. PREDA, Marin, *Delirul*, București: Editura Expres, 1991
24. PREDA, Marin, *Risipitorii*, Editura Marin Preda, București, 1990
25. PREDA, Marin, *Marele singuratic*, București: Editura Minerva, 1978
26. PREDA, Marin, *Cel mai iubit dintre pământeni*, București: Editura Litera Internațional, 2009
27. PREDA, Marin, *Timpul n-a mai avut răbdare*, Editura Cartea Românească, București, 1981
28. SĂLCUDEANU, Petre, *Biblioteca din Alexandria*, București: Editura Fundației Culturale Române, 1992;
29. TITEL, Sorin, *Femeie, iată fiul tău*, București: Editura Minerva, 1997
30. TOMAN, Joseph, *Don Juan*, București: Editura Univers, 1970
31. ȚOIU, Constantin, *Galeria cu viță sălbatică*, București: Editura Eminescu, 1976

C. Bibliografie teoretică

1. AFLOROAIEI, Ștefan, *Cum este posibilă filosofia în Estul Europei?*, Iași: Editura Polirom, 1997
2. ALBÉRÈS, R.-M., *Istoria romanului modern*, București: Editura Pentru Literatură Universală, 1968
3. ALEXANDRESCU, Sorin, *Privind înapoi modernitatea*, București: Editura Univers, 1999
4. ANGELESCU, Silviu, *Portretul literar*, București: Editura Univers, 1985
5. ANGELESCU, Silviu, *Mitul și literatura*, București: Editura Univers, 1999
6. BARTHES, Roland, *Eseuri Critice*, Chișinău: Editura Cartier, 2006
7. BATTAGLIA, Salvatore, *Mitografia personajului*, trad. de Alexandru George, București: Editura Univers, 1976
8. BERDIAEV, Nicolae, *Filosofia lui Dostoievski*, trad. din lb. rusă de Radu Părpăuță, Iași: Editura Institutul European, 1999
9. BERDIAEV, Nikolai, *Destinul omului în lumea actuală (Pentru a înțelege timpul nostru)*, traducere de Victor Durnea, studiu introductiv de Anton Carpinski, Chișinău: Editura ACB – Dava, 1993
10. BIET, Christian, *Don Juan – mitul cuceritorului*, trad. de Livia Iacob, București: Editura Univers, 2008
11. BOOTH, Wayne C., *Retorica romanului*, trad. de Alina Clej și Ștefan Stoenescu București: Editura Univers, 1976
12. BRAGA, Corin, *De la arhetip la anarhetip*, Iași: Editura Polirom, 2006
13. CĂRTĂRESCU, Mircea, *Postmodernismul românesc*, București: Editura Humanitas, 1999
14. CĂLINESCU, Matei, *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, trad. din eng. de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, trad. textelor din Addenda de Mona Antohi, postf. de Mircea Martin, Iași: Editura Polirom, 2005;
15. CZESLAW, Milosz, *Gândirea captivă*, traducere de Constantin Geambașu, postfață de Włodzimierz Bolecki, București: Editura Humanitas, 2010
16. DELEUZE, Gilles, *Nietzsche*, trad., note și postfață de Bogdan Ghiu, București: Editura All, 1999

17. ECO, Umberto, *Limitele interpretării*, trad. de Ștefania Mincu și Daniela Crăciun, Iași: Editura Polirom, 2007
18. ECO, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, Constanța: Editura Pontica, 1997
19. ECO, Umberto, *Confesiunile unui tânăr romancier*, trad. de Ioana Gagea, Iași; Editura Polirom, 2015
20. ELIADE, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998
21. ELIADE, Mircea, *Aspecte ale mitului*, București: Editura Univers, 1978
22. EMPSON, William, *Șapte tipuri de ambiguitate*, trad. de Ileana Verzea, București: Editura Univers, 1981
23. FORSTER, E. M., *Aspecte ale romanului*, trad. de Petru Popescu, București: Editura pentru Literatură Universală, 1968
24. FOUILLEE, Alfred, *Istoria filosofiei*, București: Editura Casa Editorială Odeon, 2003
25. FREUD, Sigmund, *Scrieri despre literatură și artă*, trad. și note de Vasile Dem. Zamfirescu, București: Editura Univers, 1980
26. GABANYI, Anneli Ute *Literatura și politica în România după 1945*, București: Editura Fundației
27. GENETTE, Gérard, *Figuri*, București: Editura Univers, 1978
28. GENNEP, Arnold van, *Formarea legendelor*, Iași: Editura Polirom, 1997
29. GOLU, Mihai, *Fundamentele psihologiei*, București: Editura Fundației România de mâine, 2000
30. JASPERS, Karl, *Texte filozofice*, București: Editura Politică, 1986
31. KOVACS, Albert, *Poetica lui Dostoievski*, București: Editura Univers, 1987
32. LINTVELT, Japp, *Încercare de tipologie narativă. Punctul de vedere*, trad. Angela Martin, București: Editura Univers, 1994
33. LOGHINOVSKI, Elena, *Dostoievski și romanul românesc*, București: Editura Fundația Culturală Est-Vest, 2003
34. MARANON, Gregorio, *Don Juan: originea legendei*, trad. din spaniolă de Mihai Cantuniari, București: Editura Humanitas, 2008
35. NIETZSCHE, Friedrich, *Dincolo de bine și de rău*, București: Editura Humanitas, 1991
36. NIETZSCHE, Friedrich, *Voința de putere. Încercare de transmutare a tuturor valorilor*, Oradea: Editura Aion, 1999

37. NIETZSCHE, Friedrich, *Antihristul*, Cluj-Napoca: Editura Eta, 1991
38. NIETZSCHE, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra*, București: Editura Humanitas, 2000
39. NOICA, Constantin, *Mathesis sau bucuriile simple*, București: Editura Humanitas, 1992
40. ORTEGA Y GASSET, Jose, *Studii despre iubire*, trad. de Sorin Mărculescu, București: Editura Humanitas, 2006
41. PETRESCU, Ioana Em., *Modernism, Postmodernism. O ipoteză*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2003
42. PETRESCU, Liviu, *Poetica postmodernismului*, Pitești: Editura Paralela 45, 1998
43. RANK, Otto, *Don Juan*, Iași: Editura Institutului European, 1997
44. RASSON, Luc, *L'écrivain et le dictateur. Écrire l'expérience totalitaire*, Paris: Éditions Imago, 2008
45. RICARDOU, Jean, *Noi probleme ale romanului*, trad. Liana și Valentin Atanasiu, București: Editura Univers, 1988
46. ROBERT, Marthe, *Romanul începuturilor și începuturile romanului*, trad. Paula Voicu-Dohotaru, București: Editura Univers, 1983
47. ROUSSET, Jean, *Mitul lui Don Juan*, trad. de Angela Martin, București, Editura Univers, 1999
48. SANTARCANGELI, Paolo, *Cartea labirinturilor*, trad. Crișan Toescu, București: Editura Meridiane, 1974
49. SARTRE, Jean-Paul, *Existentialism is a Humanism*, Yale: Editura Yale University Press, 2007
50. SARTRE, Jean-Paul, *Cuvintele*, București: Editura pentru Literatură Universală, 1965
51. SELEJAN, Ana, *Literatura în totalitarism (1949-1951)*, Sibiu: Editura Thausib, 1994
52. SELEJAN, Ana, *Literatura în totalitarism (1959-1960)*, București: Editura Cartea Românească, 2000
53. SELEJAN, Ana, *Literatura română contemporană –Sinteze*, Sibiu: Editura Universității Lucian Blaga, 2003
54. STEINHARDT, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Iași: Editura Polirom, 2008
55. TOMUȘ, Mircea, *Romanul romanului românesc, vol. I și II*, București: Ed. 100+1 Gramar, 1999, 2000
56. Culturale Române, 2001

57. VLAD, Ion, *Descoperirea operei*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1970
58. VLAD, Ion, *Aventura formelor*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1996
59. ZISULESCU, Ștefan, *Caracterul*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978

D. Bibliografia critică

1. Monografii:

1. MALIȚA, Liviu, *Nicolae Breban – monografie, antologie comentată, receptare critică*, Brașov: Editura Aula, 2001
2. PAVEL, Laura, *Antimemoriile lui Grobei. Eseu monografic despre opera lui Nicolae Breban*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997

2. Istorii literare:

1. LEFTER, Ion Bogdan, *Scurtă istorie a romanului*, Pitești: Editura Paralela 45, 2013
2. MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești: Editura Paralela 45, 2008
3. MANOLESCU, Nicolae, *Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc*, Editura Pitești: Paralela 45, 2014
4. MICU, Dumitru, *Scurtă istorie a literaturii române*, București: Editura Iriana, 1996
5. MICU, Dumitru, *Istoria literaturii române*, București: Editura Saeculum I.O., 2000
6. POPA, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine, vol. II*, București: Editura Semne, 2009
7. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, București: Editura Mașina de scris, 2005
8. ****Crestomație de literatură universală, coord. Constanța Bărboi, cu un studiu introductiv de acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ediția a II-a, revăzută și adăugită*, București: Editura Diacon Coresi, 1993

3. Articole, eseuri, studii

a) în volum:

1. ARDELEANU, Virgil, *A urî, a iubi*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1971

2. BUCIU, Marian, *Breban. Eseu despre stratagemile supraviețuirii narative*, Craiova: Editura Sitech, 1996
3. BUCIU, Marian Victor, *Zece prozatori exemplari. Perioada comunistă*, București: Editura EuroPress Group, 2007
4. BUCIU, Marian Victor, *Voința și puterea de creație, opera lui Nicolae Breban*, București: Editura Ideea Europeană, 2009
5. BUCIU, Marian Victor, *Animale bolnave de Nicolae Breban*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002
6. BULEU, Constantina Raveca, *Patru eseuri despre putere*, Cluj-Napoca: Editura Limes, 2007
7. CĂTĂNUȘ, Ana-Maria, „Scriitorii disidenți și regimul comunist din România în anii 1980”, în *Cuvintele puterii Literatură, intelectuali și ideologie în România comunistă*, coord. Mioara Anton, Bogdan Crețu, Daniel Șandru, Iași: Editura Institutului European, 2015
8. CAZIMIR, Ștefan, I. L. *Caragiale față cu kitschul*, București: Editura Humanitas, 2012
9. CHRISTI, Aura *Nicolae Breban 70*, București: Editura Ideea Europeană, 2004
10. CHRISTI, Aura, *Religia viului*, București: Editura EuroPress group, 2007
11. CIOCÂRLIE, Corina, *Fals tratat de disperare*, Timișoara: Editura. Hestia, 1995
12. COSMA, Anton, *Romanul românesc și problematica omului contemporan*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1977
13. COSMA, Anton, *Romanul românesc contemporan, vol. I, Realismul*, București: Editura Eminescu, 1988;
14. COSMA Anton, *Romanul românesc contemporan, vol. II, Metarealismul*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 1998
15. CRIHANĂ, Alina, Daniela, *Romanul generației '60. Imaginar mitopolitic și ficțiune parabolică. De la mitocritică la mitanaliză*, Galați: Editura Europlus, 2011
16. CRISTEA, Valeriu, *Domeniul criticii*, București: Editura Cartea Românească, 1975
17. CROHMĂLNICEANU, O. S., *Pâinea noastră cea de toate zilele*, București: Editura Cartea Românească, 1981
18. DAMIAN, S., *Nu toți copacii s-au înălțat la cer*, București: Editura Contemporanul, 2010
19. DIMISIANU, Gabriel, *Prozatori de azi*, București: Editura Cartea Românească, 1970

20. GLODEANU, Gheorghe, *Dimensiuni ale romanului contemporan*, Baia-Mare: Editura Gutinul, 1998
21. HOLBAN, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, București: Editura Cartea Românească, 1987;
22. HORODINCĂ, Georgeta, *Studii literare*, București: Editura Eminescu, 1978
23. IANOȘI, Ion, *Dostoievski - tragedia subteranei*, București: Editura pentru Literatură Universală, 1968
24. MALIȚA, Liviu, *Literatura eretică. Texte cenzurate politic între 1949 și 1977*, București: Editura Cartea Românească, 2016
25. MANOLESCU, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, Editura 100+1 Gramar, București, 1998
26. MANOLESCU, Nicolae, *Literatura română postbelică. Proza. Teatrul*, Editura Aula, Brașov, 2001
27. MARTIN, Mircea, *Generație și creație*, Editura Pentru Literatură, București, 1969
28. MĂLĂNCIOIU, Ileana, *Vina tragică*, Editura Cartea Românească, București, 1978
29. MOCANU, Radu, Marin, *Literatura română și cenzura comunistă (1960-1971)*, Editura Albatros, București, 2003
30. NEGOIȚESCU, Ion, *Scriitori moderni*, vol. II, Editura Eminescu, București, 1997
31. NEGOIȚESCU, Ion, *Scriitori contemporani*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994
32. Negoîtescu, Ion, *Însemnări critice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970
33. NEGRICI, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Fundației PRO, București, România, 2006
34. NIȚESCU, M, *Atitudini critice*, Cartea Românească, București, 1983;
35. OPRESCU, Florin, *Romanul românesc și morfologia puterii*, Editura Institutul European, Iași, 2018
36. PĂCURARIU, Dimitrie, *Teme, motive și mituri*, Albatros, București, 1990
37. PECIE, Ion, *Romancierul în fața oglinzii*, Editura Cartea Românească, București, 1989
38. PELIN, Mihai, coord., Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității. Istorii literare și artistice (1969-1989)*, Editura Presa Românească, București, 1996
39. PERIAN, Gheorghe, *Pagini de critică și de istorie literară*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 1998;

40. PETRAȘ, Irina, *Cărțile deceniului 10*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2003;
41. POSTU, Maria, *Arca lui Breban. Eseu despre opera lui Nicolae Breban*, Editura Ideea Europeană, București, 2010;
42. SIMION, Eugen, *Scriitori români de azi, vol. I*, Editura Cartea Românească, București, 1978;
43. SIMUȚ, Ion, *Literaturile române postbelice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017;
44. SORESCU, Marin, *Ușor cu pianul pe scări*, Editura Cartea Românească, București, 1985;
45. SPIRIDON, Monica, *Melancolia descendenței. Figuri și forme ale memoriei generice în literatură.*, București: Editura Cartea Românească, 1989
46. SPIRIDON, Vasile, *Înscrierea pe orbită*, Iași: Editura Timpul, 2008
47. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Preludiu*, București: Cartea Românească, 1977
48. STEINHARDT, Nicolae, *Incertitudini literare*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1980
49. TIȚA, Dumitrel-Victor, *Romanul existențialist postbelic*, Craiova: Editura Universitaria, 2011
50. TODEA, Ioan Dorel *Nicolae Breban și metamorfozele romanului*, Cluj-Napoca: Editura Grinta, 2011
51. ȚEPOSU, Radu G., *Viața și opiniile personajelor*, București: Editura Cartea Românească, 1983
52. UNGUREANU, Cornel, *Proza românească de azi*, București: Editura Cartea Românească, 1985
53. URIAN, Tudorel, *Cealaltă literatură*, Chișinău, Editura Știința, 2007
54. VARTIC, Ion, *Modelul și oglinda*, București: Editura Cartea Românească, 1982

b) în periodice:

1. ALEXANDRESCU, Sorin, „Intelectualul ca mediator social”, în *Revista* 22, 7 iunie, 1991
2. BAGDASAR, Nicolae, „Pagini inedite: Existențialismul (IV) Jean-Paul Sartre”, în *Revista filosofică*, LXI, 4, București, 2014
3. CEAUȘESCU, Nicolae, *Expunere la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și activității politice și cultural-educative*, 6 iulie 1971- Tezele din iulie
4. BUDUCA, Ioan, „Cei doi Grobei”, în *Echinox*, XII, nr.1-2 ian., feb. 1980.

5. COROIU, Constantin, „Nicolae Breban, sensul vieții și al operei”, în *Contemporanul*, nr. 02, februarie, 2019
6. IORGULESCU, Mircea, „România – ultima banchiză”, în *Contrapunct*, nr. 15, aprilie, 1990
7. IORGULESCU, Mircea, „Timpi și timpuri”, în *Vatra*, nr.8, august, 2001
8. NEGRICI, Eugen, „Sunt creația fricii politice”, în *România literară*, nr.50, decembrie, 2010
9. POPESCU, Alina-Iuliana, „Conceptul de «text» în viziune deconstructivistă”, în *Philologica Banatica*, Timișoara: Editura Mirton și Editura Amphora, 2013
10. RACHIERU, Adrian Dinu, „«Viețile» lui Nicolae Breban”, în *Limba Română*, anul XXVII, nr. 4, 2017
11. ROȘU BÎNĂ, Mihaela „Funcția și dinamica frazei în romanul lui Nicolae Breban” în *Philologica Banatica*, vol II, Timișoara: Editura Mirton și Editura Amphora, 2010
12. ROȘU BÎNĂ, Mihaela, „Planul verbal al romanului *Animale bolnave* de Nicolae Breban” în *Philologica Banatica*, vol I, Timișoara: Editura Mirton și Editura Amphora, 2011
13. SIMUȚ, Ion, „Orchestrație de dubluri”, în *România literară*, nr. 38, septembrie, 2006
14. SIMUȚ, Ion, „Sorin Titel între europenismul și regionalismul prozei”, în *Cultura literară*, nr. 543, noiembrie, 2015
15. SORESCU, Sorina, „Scriș-cititul printre rânduri, între mitizare și demitizare. Studiu de caz: romanele lui Augustin Buzura”, în *Condiția intelectualului disident în România comunistă. Colocviile „Mozaicul”*, coord. Daniela Micu, Petrișor Militaru, ediția a XV-a, Craiova: Editura Aius, 2012
16. ȘTEFĂNESCU, Alex, „Persoana întâi”, în *România literară*, nr.41, oct., 1991
17. ȘTEFĂNESCU, Alex, „Zoom critic: Nicolae Breban”, în *România literară*, nr. 7-8, 2004
18. ȘTEFĂNESCU, Alex, „Nicolae Breban, eseist amator”, în *România Literară*, nr. 30, 2000
19. UNGUREANU, Cornel, „Nicolae Breban și întoarcerea în Provincie”, în *Convorbiri literare*, anul 141, nr. 6, iunie, 2007
20. ZAMFIR, Mihai, „Primul pas” în *Revista 22*, nr. 39, sept. - oct., 1994
21. ZISU, Aurelian, „Tragicul disidenței” în *Condiția intelectualului disident în România comunistă. Colocviile „Mozaicul”*, coord. Daniela Micu, Petrișor Militaru, ediția a XV-a, Craiova: Editura Aius, 2012
22. ***150 de romane în *Observatorul cultural*, nr.45-46, ianuarie, 2001;

E. Interviuuri, convorbiri

1. COCORA, Ion, „Sunt mândru de cei 60 de ani petrecuți pe pământ, interviu cu Nicolae Breban”, în *Literatorul*, nr.6, 1994
2. PECICAN, Ovidiu, *O utopie tangibilă. Convorbiri cu Nicolae Breban*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1994
3. SASU, Aurel, și VARTIC, Mariana, *Romanul românesc în interviuri. O istorie autobiografică. Antologie, sinteze bibliografice și indice de, vol. I*, București: Editura Minerva, 1985
4. SPIRIDON, Cassian, Maria, „Nu există genii în afara socialului. Dialog cu romancierul Nicolae Breban” în *Convorbiri literare*, mai, 2008
5. ȘERBAN, Robert, *A cincea roată*, București: Editura Humanitas, 2004

F. Dicționare

1. ****Dicționar analitic de opere literare românești, vol I, A-D*, coord. Ion Pop, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998
2. ****Dicționar analitic de opere literare românești, vol I-II* ediția definitivă, coord. Ion Pop, Cluj- Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2007
3. ****Dicționar general al literaturii române, vol. I, A-B*, Academia Română, București: Editura Univers Enciclopedic, 2004
4. ****DEX, Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București: Editura Univers Enciclopedic, 1998
5. ****Noul dicționar universal al limbii române*, București: Editura Litera Internațional, 2007
6. ****Enciclopedia de Filosofie și Științe umane*, trad. de: Luminița Cosma, Anca Dumitru, Florin Frunză ș.a., București: Editura All Educational (DeAgostini), 2007
7. ****Dicționar cronologic al romanului românesc 1990-2000*, coord. științific, Ion Istrate, București: Editura Academiei Române, 2011

8. *** *Congresul al II-lea al Educației Politice și Culturii Socialiste*, 24-25 iunie 1982, București: Editura Politică, 1982
9. CRISTEA, Valeriu, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, București: Editura Cartea Românească, 1995
10. POPA, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, ediția a doua revizuită și adăugită, București: Editura Albatros, 1977

G. Sitografie

1. http://www.memoria.ro/marturii/dialog_intre_generatii/27_dot_care_a_fost_impactul_comunismului_asupra_literaturii_si_asupra_cenaclurilor_literare_ale_vremii_question_/2002/ (3.06.2019)
2. https://www.academia.edu/7699901/http_www.revista-mozaicul.ro_pdf_10-2012.pdf?email_work_card=interaction_paper (20.04.2019)
3. BOBÂNĂ, Gheorghe, *Mitul lui Sisif și filosofia absurdului* disponibil la https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Mitul%20lui%20Sisif%20si%20filosofia%20absurdului.pdf (13.01.2020)
4. CIUBUC, Mariana-Claudia, *Personificarea lui Grobei*, disponibil la <http://revistaramuri.ro/index.php?id=2933&editie=101&autor=de%20Mariana-Claudia%20Ciubuc> (12.10.2019)
5. POPESCU, Alina Iuliana, „Neomodernismul și Generația '60. Context ideologic și cultural”, în *Ficțiuni.ro*, septembrie, 2014, disponibil la <https://fictiuni.ro/2014/09/eseuri/neomodernismul-si-generatia-60-context-ideologic-si-cultural/alinapopescu/> (17.09.2019)
6. PRUTEANU, George, *O comedie metafizică*, disponibil la <http://www.georgepruteanu.ro/CroniciLiterare/113breban-amf123.htm> (22.04.2014)
7. ROSU BÎNA, Mihaela, „Nicolae Breban la Lugoj sau Portretul artistului în adolescență”, în *Cultura*, ianuarie, 2014, disponibil la <https://revistacultura.ro/nou/2014/01/nicolae-breban-80/> (30.04.2016)
8. SIMION, Eugen, *Nicolae Breban 85*, disponibil la <http://caietecritice.fnsa.ro/wordpress/wpcontent/uploads/2019/07/>, (20.02.2020)

9. TODEA, Ioan Dorel, *Metamorfozele romanului lui Nicolae Breban*, disponibil la <https://necenzuratmm.ro/cultura/49850-metamorfozele-romanului-lui-nicolae-breban.html> (4.03.2019)
10. Dicționar biografic al literaturii române, vol. I, coord. Aurel Sasu [https://www.edituraparalela45.ro/wpcontent/uploads/2017/04/Dictionar biografic al literaturii romane A-L Vol I.pdf](https://www.edituraparalela45.ro/wpcontent/uploads/2017/04/Dictionar_biografic_al_literaturii_romane_A-L_Vol_I.pdf) (17.05.2019)